

УДК 336.71

Бородай А.О.
магістрКременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського**МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ****METHODICAL APPROACH TO ESTIMATES
OF FINANCIAL SECURITY BANK****АНОТАЦІЯ**

У статті досліджено сутність фінансової безпеки банківської установи. Проаналізовано заходи Базельського комітету з удосконалення механізму банківського нагляду. Запропоновано побудову методичного підходу до оцінки рівня фінансової безпеки банківської установи з урахуванням тактичних та стратегічних пріоритетів розвитку. Наведено структурно-логічну схему проведення комплексної оцінки фінансової безпеки банківської установи, а також принципи розробки методики оцінки.

Ключові слова: фінансова безпека, банківська установа, комплексна оцінка, принципи розробки методики.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована сущность финансовой безопасности банковского учреждения. Проанализированы меры Базельского комитета по совершенствованию механизма банковского надзора. Предложено построение методического подхода к оценке уровня финансовой безопасности банковского учреждения с учетом тактических и стратегических приоритетов развития. Приведена структурно-логическая схема проведения комплексной оценки финансовой безопасности банковского учреждения, а также принципы разработки методики оценки.

Ключевые слова: финансовая безопасность, банковское учреждение, комплексная оценка, принципы разработки методики.

ANNOTATION

In the article the essence of financial security of the banking institution was investigated. The author analyzed the Basel Committee measures that improve bank supervision mechanism. Building a methodical approach to the financial security of banking institutions with regard to tactical and strategic priorities for development was proposed. The author gave structural and logical scheme for a comprehensive assessment of the financial security of banking institutions and principles to develop methods of evaluation.

Keywords: financial security, banking institution, integrated assessment, principles of methods creating.

Постановка проблеми. Однією з важливих складових частин економічної інфраструктури держави є банківська система, що впливає на фінансову, виробничу та інші сфери економіки, а також забезпечує безперервний та ефективний обіг фінансових ресурсів у масштабах усієї держави. Банківська діяльність пов'язана з консолідацією всіх учасників ринкових відносин та щоденно ставить за мету забезпечення необхідними кредитним ресурсами суб'єктів економіки, комфортного обслуговування всіх клієнтів та збереження їх довіри до банківського сектора. Виходячи із цього, перед банківською системою постає завдання досягнення фінансової стійкості кожного окремого банку та гарантування фінансової безпеки всієї системи. В умовах зростаючої відкритості економіки України

та її послідовної інтеграції у світове господарство вплив факторів світової фінансової кризи та загроз внутрішнього характеру, зокрема поглиблення конкуренції та консолідації банківського бізнесу, зумовлює актуальність вирішення проблеми забезпечення фінансової безпеки банків, що дасть змогу здійснювати превентивні дії та мінімізувати негативні наслідки кризових явищ у банківській системі України. Варто додати, що вплив внутрішнього середовища зумовлює виникнення загроз, які перешкоджають процесу реалізації стратегічних напрямів розвитку банків із точки зору прибутковості та мінімізації рівня ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сутності, складових елементів та побудови механізму фінансової безпеки на макро- та мікрорівнях присвячено численні праці таких вітчизняних та зарубіжних учених, як: С.І. Адаменко [1], Д.А. Артеменко [3], О.І. Барановський [4], А.О. Єпіфанов [7], М.І. Зубок [8], О.І. Хитрін [14] та ін. Питанням фінансової безпеки банківської діяльності присвячено значну кількість наукових праць, зокрема дослідження провідних зарубіжних учених: Р.Дж. Кембелла, В.І. Мунтіяна, Е. Уткіна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи внесок вищезазначених науковців у розв'язання проблем забезпечення фінансової безпеки на різних рівнях і в різних сферах, питання фінансової безпеки банків усе ще недостатньо досліджені. Значна кількість сучасних проблем у сфері забезпечення фінансової безпеки банків призводить до зниження ефективності їх діяльності. Основними проблемами, на нашу думку, є такі: банки приділяють недостатньо уваги контролю над загрозами; уповільнена реакція на кризові ситуації, що виникають; неспроможність здійснювати ефективне фінансове управління.

Мета статті полягає у розкритті сутності та особливостей методичного підходу до оцінки рівня фінансової безпеки банківської установи.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, безпеку банківської діяльності варто розглядати в різних аспектах: особистому, колективному, економічному, інформаційному, фінансовому. При цьому на особливу увагу заслуговує фінансова безпека банків як необхідна

умова нормального функціонування банківської системи. У науковій думці не існує загальноприйнятого визначення фінансової безпеки банків. Найбільш поширені підходи до визначення цієї категорії представлено в табл. 1.

Уважаємо, що під фінансовою безпекою варто розуміти такий стан фінансових відносин, за якого би створювалися сприятливі умови та необхідні ресурси для розширеного відтворення, економічного росту та підвищення фінансового рівня банку, вдосконалення національної фінансової системи для успішної протидії внутрішнім і зовнішнім факторам дестабілізації фінансового стану банківської системи.

Із метою подолання економічної кризи банківською установою та запобіганню системної кризи банківського сектору в майбутньому Базельський комітет із питань банківського нагляду розглянув пакет реформ, який отримав назву Базель III. Головна ідея цієї реформи полягає у посиленні стійкості та зміцненні безпеки за рахунок збільшення ліквідних резервів та поліпшення якості капіталу. Посилення регулювання банківського сектору та приділення уваги розробці, впровадженню нових підходів

до оцінки рівня фінансової безпеки мають забезпечити захист від повторення світових економічних криз. Нові аспекти, запропоновані системою Базель III, розроблені на базі врахування наслідків фінансової кризи 2008 р., яка продемонструвала недостатню фінансову стійкість банківської системи навіть розвинених країн. У березні 2009 р. Базельський комітет із банківського нагляду оголосив, що рівень капіталу в банківській системі потребує посилення, щоб підвищити її стійкість до майбутніх економічних та фінансових стресів. Це має бути досягнуто шляхом комбінації заходів, таких як запровадження стандартів для сприяння побудові буферів капіталу, які можуть бути використані у періоди стресів, підвищення загального рівня та якості банківського капіталу, поліпшення покриття ризиків капіталом та впровадження додаткових заходів. Посилення механізму капіталізації у світі, таким чином, покращить довіру та зкладе основу для зміцнення фінансової безпеки банківських установ.

Ноут Веллінк, президент Банку Нідерландів і голова Базельського комітету з банківського нагляду, виступаючи перед Комітетом з економічно-

Таблиця 1

Основні трактування до визначення фінансової безпеки банків

Джерело	Сутність визначення фінансової безпеки банківської діяльності
Д. Артеменко [3]	Забезпечення організаційно-управлінських, режимних, технічних і профілактичних заходів, які гарантують якісний захист прав та інтересів банку, зростання статутного капіталу, підвищення ліквідності активів, забезпечення поворотності кредитів, збереження фінансових і матеріальних цінностей
О. Барановський [4]	Сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню та відтворенню його майна й інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей. Стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує
Р. Гриценко [5]	Стан, коли фінансова стабільність чи репутація не може бути підірвана цілеспрямованими діями певної групи осіб і організацій або фінансовою ситуацією, що складається всередині чи зовні банківської системи.
Н. Євченко [6]	Фінансова безпека банку – це такий його фінансовий стан, який характеризується збалансованістю системи фінансових показників, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, що дає змогу своєчасно та в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, а також забезпечує ефективний розвиток банку в поточному та наступних періодах
А. Єпіфанов [7]	Стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку
О. Литовченко [9]	Фінансова безпека банку – стан банківської установи, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати фінансові ресурси в достатньому обсязі для забезпечення поточної діяльності та стійкого розвитку
С. Побережний [12]	Фінансова безпека банку – це важлива складова частина фінансової, а тому і національної безпеки; це такий стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, її здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку
О. Хитрін [14]	Фінансову безпеку банку можна визначити як динамічний стан, за якого він: – юридично і технічно здатний виконувати та реально виконує властиві йому функції; – забезпечує стійкий захист життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, господарюючих суб'єктів, суспільства та держави від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз; – володіє потенціалом як для кількісного, так і для якісного зростання і має у своєму розпорядженні механізми для реалізації даного потенціалу

го і валютного питань Європейського Парламенту (ECON) (Брюссель, 30 березня 2009 р.), зазначив, що більшість органів банківського регулювання вжили різних заходів для попередження краху своїх фінансових систем. Ці заходи підтримки можна розділити на чотири категорії [11]:

- 1) розширення страхування роздрібних вкладів (населення);
- 2) видача гарантій на зобов'язання банків (відмінні від вкладів);
- 3) ін'єкції капіталу (державні);
- 4) викуп або гарантування активів, що утримуються банками.

Наведені категорії доповнювалися наданням ліквідності центральними банками та політикою зниження процентних ставок. За оцінками аналітиків швейцарського банку UBS, такі заходи підвищення рівня фінансової безпеки відповідають сучасному стану економіки. Раніше для того щоб подолати кризу, банкам потрібно було збільшувати власні кошти за рахунок зменшення дивідендів та обсягу викупів акцій. Новітні заходи, які були запропоновані Базельським комітетом, упроваджують передусім використання власних коштів завдяки сформованим «буферним» резервам. Коли додатково сформовані капітали будуть використані, тоді дії банку для збереження належного рівня фінансової безпеки будуть націлені на зменшення обсягів платежів у вигляді премій та зменшення обсягу виплачуваних дивідендів. Запропоновані дії Базельського комітету (табл. 2) повинні сприяти більшій надійності банківського сектору, посиленню фінансової безпеки, обмеженню

економічного ризику, усуненню загроз та небезпек фінансової структури.

Вимоги і стандарти системи Базель III з 2019 р. стануть обов'язковими для всіх країн ЄС. Упровадження нових правил дасть змогу більш ефективно функціонувати банківській установі, залишить на банківському ринку України лише конкурентоспроможні банки. Розглядаючи засоби, які використовували найкрупніші банківські установи Європи для того, щоб зміцнити фінансову безпеку установи, ми виокремили такі [10]:

- перегляд стратегії фінансової безпеки, яка б відповідала фінансовому стану банку та умовам ринку;
- залучення додаткових коштів;
- регулярна оцінка поточного рівня фінансової безпеки банку;
- підвищення відсоткових ставок;
- реструктуризація зобов'язань на більш довгий термін;
- підтримка уряду.

Усі ці заходи допомогли стабілізувати фінансування клієнтів. У цілому банківська специфіка вимагає того, щоб методичний підхід до оцінювання був досить нескладним у використанні та міг виконуватися без залучення додаткових консультантів та фахівців, а також щоб ознайомлення здійснювалось без додаткових капіталокладень на програмне забезпечення.

Під час побудови методичного підходу до оцінки рівня фінансової безпеки банківської установи пропонуємо врахувати тактичні та стратегічні пріоритети розвитку (рис. 1).

Таблиця 2

Заходи Базельського комітету з удосконалення механізму банківського нагляду

Назва	Основна теза	Методи досягнення
Регулятивний капітал	Обсяг капіталу в банківській системі повинен бути збільшений для підвищення його стійкості до майбутніх епізодів економічного й фінансового потрясіння	Досягнення єдиного рівня й якості капіталу, більш високих, ніж наявні по Базелю I і Базелю II, і прийнятних для сприяння стабільності в банківському секторі на довгострокову перспективу. – захисні модулі; – покриття ризиків; – підвищення якості, погодженості й прозорості найвищих форм капіталу I рівня для забезпечення рівноправної конкуренції; – управління різноманітними вимірниками (показниками) при оцінці ризиків
Ліквідність	Принципи ефективного управління ризиком ліквідності та контролю	Реалізація принципів, розробка оптимальних (еталонних) значень, інструментів і показників для використання послідовних, однорідних стандартів ліквідності для транснаціональних банків
Управління ризиками	Подолання недоліків в управлінні ризиками, виявленими в результаті кризи	Корпоративний устрій та управління ризиками банківської установи; оцінка ризику позабалансових експозицій і сек'юритизації; – ефективне управління ризиками концентрації; – стимулювання управління ризиками та прибутком (у т. ч. винагороди працівників); – макропруденційний підхід до здійснення банківського нагляду
Прозорість	Ринкова дисципліна – встановлює низку необхідних вимог до розкриття інформації, які доповнюють дві інші основи Базеля II	Це дасть учасникам ринку змогу оцінити достатність капіталу банку на основі компонентів інформації про сферу застосування, капітал, експозиції ризику та процес оцінки ризиків. Розкриття інформації, пов'язаної із сек'юритизацією, торговельними операціями

Джерело: складено автором на основі [10]

У межах першого етапу варто приділити увагу не лише показникам стабільності, але й показникам ліквідності, що повною мірою відповідає вимогам стандартів Базель III. На нашу думку, найбільш важливими показниками для оцінки рівня фінансової стабільності банку є:

- коефіцієнт левериджу банку (К1);
- коефіцієнт відношення боргу до ЕВІТДА (прибутку до вираховання відсотків, податків і амортизації) (К2).

Щодо показників ліквідності, то треба розраховувати такі:

- показник поточної ліквідності (К3);
- показник абсолютної ліквідності (К4).

У вітчизняній практиці для оцінки можливостей зміцнення фінансової безпеки банку застосовується метод позиціонування кожної конкретної можливості на матриці можливостей (табл. 3). Дана матриця будується в такий спосіб: зверху відкладається ступінь впливу можливості на діяльність організації (сильний, помірний, малий); збоку відкладається ймовірність того, що банківська установа зможе скористатися з можливості (висока, середня і низька). Отримані всередині матриці дев'ять полів можливостей мають різне значення для організації. Можливості, що потрапляють на поля «ВС», «ВП» і «СС», мають особливе значення для фінансово-кредитної організації, їх треба обов'язково використовувати. Стосовно можливостей, що потрапляють на поля «СМ», «НП» і «НМ», то керівництво повинно прийняти позитивне рішення про їх використання, якщо в організації достатньо ресурсів. Подібна матриця складається для оцінки сили впливу фінансових небезпек фінансово-кредитної установи (табл. 4).

Ті небезпеки, що потрапляють на поле «ВН», «ВЗ», «СН», становлять дуже велику фінансову небезпеку для банку і вимагають негайного й обов'язкового усунення. На фінансові небезпеки, що потрапили на поля «ВР», «СЗ», «НН»,

Таблиця 3

Матриця можливостей фінансової безпеки банку

Імовірність використання можливостей	Вплив можливостей на фінансово-кредитну організацію		
	Сильний	Помірний	Малий
Висока	«ВС»	«ВП»	«ВМ»
Середня	«СС»	«СП»	«СМ»
Низька	«НС»	«НП»	«НМ»

Джерело: складено на основі [15]

Таблиця 4

Матриця розмежування фінансових небезпек банку

Імовірність реалізації загроз	Вплив деструктивних факторів впливу		
	Небезпека	Загроза	Ризик
Висока	«ВН»	«ВЗ»	«ВР»
Середня	«СН»	«СЗ»	«СР»
Низька	«НН»	«НЗ»	«НР»

Джерело: складено на основі [15]

також слід звернути увагу вищому керівництву й усунути їх у першочергово. Що стосується фінансових небезпек, що знаходяться на полях «НЗ», «СР», «ВБ», то тут потрібен уважний і відповідальний підхід до їх усунення.

Під час оцінки рівня фінансової безпеки банківської установи вважаємо за необхідне виділити такі суттєві недоліки:

- неповна визначеність в аспекті вибору складників фінансової безпеки банку;
- наявність ускладнень формалізованого опису динамічних властивостей банку з точки зору забезпечення його фінансової безпеки у взаємозв'язку з дестабілізуючими факторами;
- розрізненість показників фінансової безпеки банку;
- відсутність комплексної методики оцінки рівня фінансової безпеки банку з урахуванням усіх її складників.

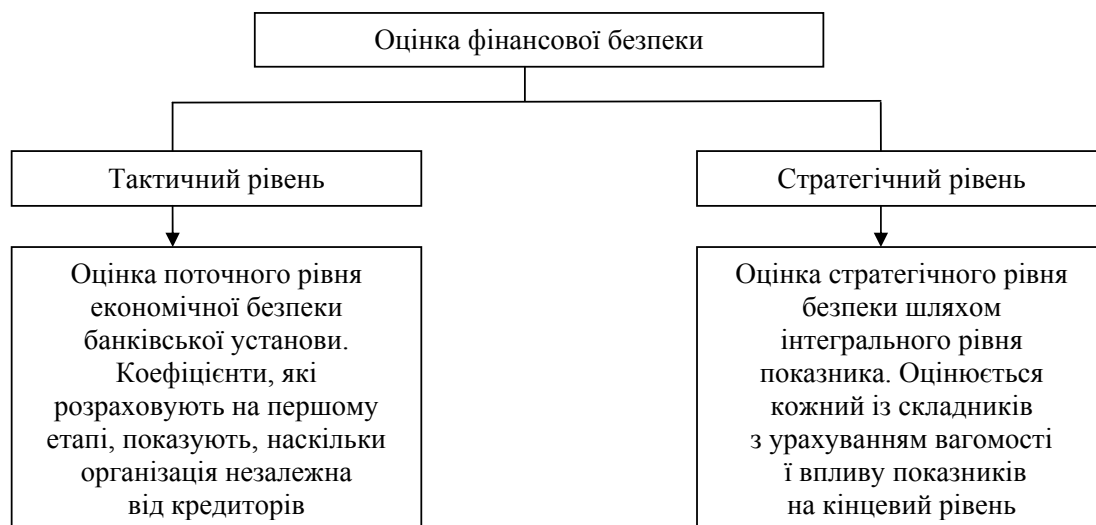
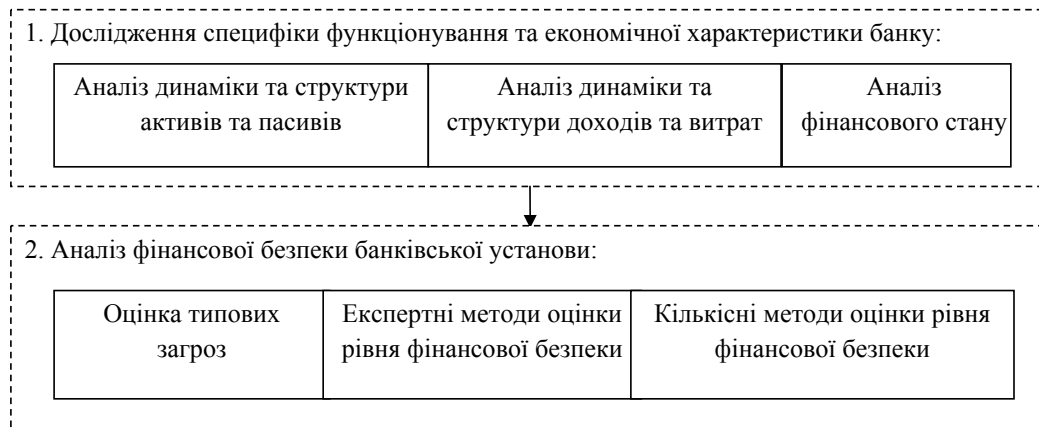

Рис. 1. Рівні оцінювання фінансової безпеки банківської установи

Рис. 2. Структурно-логічна схема проведення комплексної оцінки фінансової безпеки банківської установи

Дотримання належного рівня фінансової безпеки банків є умовою забезпечення стабільної, безкризової та ефективної діяльності. Для її досягнення система повинна визначати потенційні проблеми в діяльності банку, усунути їх та здійснювати контроль над результативністю заходів щодо забезпечення фінансової безпеки.

Основою системи фінансової безпеки банків є три підсистеми: 1) фінансової діагностики; 2) фінансових важелів і методів забезпечення фінансової безпеки; 3) контролю й аналізу результатів. Пропонуємо проводити комплексну оцінку фінансової безпеки банківської установи відповідно до структурно-логічної схеми, представленої на рис. 2.

Уважаємо, що комплексне дослідження специфіки формування та аналізу сучасного стану фінансової безпеки є необхідною умовою для виявлення причин, що знижують ефективність функціонування банківських установ, а також розробки заходів з їх подолання.

Процес оцінки, на нашу думку, має складатися з таких блоків:

- 1) визначення цілей та завдань оцінки;
- 2) формування системи показників, що характеризують ступінь досягнення поставлених цілей та завдань;
- 3) розробка алгоритму проведення оцінки;
- 4) визначення періодичності та термінів здійснення оцінки;

Таблиця 5

Принципи розробки методики оцінки фінансової безпеки банківської установи

Принцип	Характеристика	Механізм реалізації
Об'єктивність	Полягає в необхідності використання інформації, яка адекватно відбиває реальну ринкову ситуацію, а також відповідає таким властивостями: однозначність трактування результатів оцінки, планування та ретельне проведення експертного опитування для отримання необхідної інформації з метою зниження похибки та ризиків	Чітке визначення джерел інформації, необхідної для процесу оцінки: фінансова звітність, результати експертного опитування тощо
Всебічність	Оцінка повинна враховувати всі важливі характеристики та результати функціонування банку. Відповідно до даного принципу, банк розглядається як складна система із функціонально-структурною будовою, взаємозв'язками і взаємообумовленістю її складників	Виділення складників фінансової безпеки та розробка системи критеріїв для кожного складника, яка відображає якісні та кількісні показники функціонування банку
Оперативність	Полягає в тому, що оцінка повинна активно впливати на процес функціонування банку та його результати, надавати можливість своєчасно реагувати та коригувати дані процеси. Відповідно до даного принципу, оцінка не повинна потребувати значних витрат часу та коштів на її використання	Для реалізації даного принципу необхідна розробка комп'ютерної програми розрахунку фінансової безпеки
Періодичність	Передбачає необхідність систематичного (щорічного, щоквартального) проведення аналітичних досліджень з урахуванням високої якості організації та планування аналітичної роботи	Даний принцип реалізується шляхом розробки чіткої поточної етапності процесу оцінки
Можливість вдосконалення	Полягає в тому, що розроблена методика повинна мати можливість покращання	Для реалізації даного принципу змінюється склад показників, урахуовуючи специфіку функціонування банківських установ, а також можливі зміни в банківському секторі

Джерело: складено автором на основі [9]

5) визначення способів отримання необхідної інформації та методів її обробки тощо та відповідати головним принципам: об'єктивності, всебічності, оперативності, періодичності та можливості вдосконалення (табл. 5).

Висновки. Розроблений методичний підхід до оцінки фінансової безпеки банків повинен запобігти настанню глибоких криз шляхом раннього попередження негативних тенденцій у його роботі та нейтралізувати можливі проблемні аспекти в поточній діяльності. Отже, за допомогою даного підходу можна комплексно визначити рівень фінансової безпеки банківських установ як у теперішньому часі, так і в майбутньому, що дасть змогу зацікавленим користувачам цієї інформації приймати виважені рішення щодо вибору партнерів по бізнесу, додаткового залучення інвестицій тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адаменко С.І. Характеристика та класифікація загроз у банківській системі України / С.І. Адаменко // Стратегічна панорама, 2004. – С. 48–52.
2. Аналіз банківської діяльності / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко [та ін.] ; за ред. А.М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2007. – 600 с.
3. Артеменко Д.А. Механізм забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.10 / Д.А. Артеменко. – Ростов-на-Дону, 2000. – 30 с.
4. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – С. 7–26.
5. Гриценко О.І. Економічна безпека банківської системи України / О.І. Гриценко // Вісник НБУ. – 2003. – 28 с.
6. Євченко Н.Г. Вплив ризиків на фінансову безпеку банку / Н.Г. Євченко, О.А. Криклій // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Суми : УАБС НБУ, 2009. – С. 45–52.
7. Єпіфанов А.О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : [монографія] / А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2009. – 295 с.
8. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності / М.І. Зубок. – К. : КНЕУ, 2002. – 190 с.
9. Литовченко О.Ю. Теоретико-методичне підґрунтя до управління фінансовою безпекою банку / О.Ю. Литовченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // www.gusnauka.com.
10. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60.
11. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності / І.М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с.
12. Побережний С.М. Фінансова безпека банківської діяльності / С.М. Побережний, О.Л. Пластун, Т.М. Болгар. – Суми : УАБС НБУ, 2010. – 112 с.
13. Фінансовий менеджмент / А.М. Поддєрьогін, Л.Д. Буряк, Н.Ю. Калач. – Київ : КНЕУ, 2001. – 294 с.
14. Хитрін О.І. Фінансова безпека комерційних банків / О.І. Хитрін // Фінанси України. – 2004. – 124 с.
15. Щибиволок З.І. Аналіз банківської діяльності / З.І. Щибиволок. – К. : Знання, 2006. – 311 с.